

ALFONSE DODENING SO'NGGI SABOQ HIKOYASI VA SHUKUR XOLMIRZAYEV KO'K DENGIZ HIKOYALARIDA TIL VA MILLAT TAQDIRI

Norboyeva Vazira Umid qizi

ToshDO'TAU talabasi 4-kurs

vaziranorboyeva7@gmail.com

Annotatsiya: Har bir xalqning taqdiri, u qanchalik taraqqiy etgan, qanchalik tarixiy sinovlarni bosib o'tganidan qat'i nazar, eng avvalo o'z ona tiliga bo'lgan munosabati orqali ifodalanadi. Til – bu millat yuragi, xalq ruhi, tarixiy xotirasi va madaniyatining eng muhim ko'zgusidir. Alfonse Dode “So'nggi saboq” hikoyasi hamda Shukur Xolmirzayevning “Ko'k dengiz hikoyalari” asarlarining ruhiga chuqur kirib, undagi til va millat, milliy o'zlik, xalqning o'z taqdiri bilan bog'liq kechinmalari haqida so'z yuritish bularning hayotiy ahamiyatini yanada yorqinroq namoyon qiladi. Ushbu asarlarni tahlil qilish orqali til masalasi faqatgina muloqot vositasi emas, balki xalqning mustaqilligi, o'zligini saqlab qolish, milliy g'urur va eng asosiysi ertangi kun uchun kurashda asosiy kuch ekanini ko'ramiz.

Kalit so'zlar: til, millat, taqdir, ona tili, milliy o'zlik, adabiyot, tarix, madaniyat, xalq, sadoqat.

Tilning hayotdagi o'rni yurakdan kelayotgan oddiy bir tuyg'u emas, balki xalq taqdirining kalitidir. “So'nggi saboq” hikoyasida jamiyatdagi siyosiy bosimlarning, tarixiy og'ir damlarning millatga qanchalik o'tkinchi ekanini his qilish mumkin. Mazkur asar muallifi, fransuz shoiri va yozuvchisi Alfonse Dode, kichik qishloqda nemis ishg'oli ostida o'z ona tilini o'qitayotgan muallimning, ham jamiyat, ham yosh avlod oldidagi mas'uliyatini ramziy tarzda yoritadi. Hikoyaning ma'naviy asosida ona tiliga bo'lgan muhabbat, unga bo'lgan hurmat va sadoqat yotadi. Tilning qadrini bilish, uni qadrlash, qachonki xalq o'z tilidan ajralgan vaqtida, o'z tarixidan, o'z haqiqatidan va qolaversa, o'z yuragidan ajralishini bildiradi. Asarda til mustaqillik va erk ramzi sifatida namoyon bo'ladi. Ona tilining so'nggi bor o'qitilishi – xalqning o'zligidan ajramasligini, o'z tarixiy ildizlariga sadoqatidan dalolat beradi. Bu yerda til zug'um va bosim ostida, cheklov va man etish tufayli o'z vohasidan siqib chiqarilsa-da, odamlarning yuragi va ongida o'z izini saqlab qoladi. Bu holat nafaqat fransuz xalqi, balki butun jahon xalqlari uchun dolzarb muammo ekanligi yaqqol bilinadi. Dode hikoyasidagi so'zning, darsning ramziy ahamiyati xalqning birligi, or-nomusi, sha'ni va intilishlarini o'zida mujassamlashtiradi va har bir avlodga kuchli saboq bo'lib xizmat qiladi [1].

“Ko'k dengiz hikoyalari” asari ham o'zbek millati va uning til taqdiri haqida

soʻz yuritadi. Shukur Xolmirzayev ijodining asosiy yoʻnalishlaridan biri, xalq madaniyati, uning ruhiy olami va tarixiy xotirasini boyitish orqali zamonaviy milliy ongni shakllantirishga xizmat qilgan. Ushbu asarda ham, qolgan hikoyalarda boʻlgani kabi, til masalasi chuqur maʼnaviy va ijtimoiy ahamiyat kasb etadi. Asardagi obrazlar, ularning hayoti, dard-u tashvishlarining asosida millat va til, oʻzligini anglash, uni saqlab qolishdek muqaddas masala yotadi. Xolmirzayev oʻz ijodida xalqning til orqali yashaydigan tarixiy xotirasi, madaniy merosi, zamon va hayot toʻlqinlari orasida yoʻqolib ketmasligi uchun jon kuydiradi. Bu asarda til ramziy va haqiqiy maʼnoda insonning hayoti, uning ruhi, orzulari va oʻtmishi bilan chambarchas bogʻliq holda tasvirlanadi. Til – xalqning ongli hayot jarayonida, avlodlardan-avlodlarga uzluksiz oʻtib turuvchi, ularning orziqib, armon va orzu bilan yashashining ham asosiy quroli boʻlib xizmat qiladi. Shu sababdan ham Xolmirzayevning soʻz, ibora, nutqiy qurilishdagi dolzarbligi va tilga boʻlgan masʼuliyati har bir oʻquvchini ortga, oʻz ildizlariga, milliy oʻzligiga qaytaradi [2].

Koʻplab xalq, shu jumladan oʻzbek xalqining ham tarixida, maktublar, asarlar, kitoblar, hikoyalar orqali oʻz ona tiliga, oʻz oʻzligiga zarar yetkazilgan, unutay deb yotgan paytlar boʻlgan. Bunday paytda, sanʼat va adabiyot, eng koʻp ijodkorlarni harakatga keltirgan asosiy kuch – oʻz ona tilini saqlab qolish tuygʻusi boʻlib xizmat qilgan. Dode va Xolmirzayevning asarlarida ham aynan shu ruh, mana shu qismat, milliy oʻzlik, tilga boʻlgan ehtiyoj va isteʼdod mujassam. Asarlar zamirida jamiyat tarixida boshdan kechirilgan ogʻir sinovlar, yolgʻizlik va baxtsizlik, koʻngil umidi va mirishkorlik, xalqning ertangi kun uchun orzu va intilishi bor. Asarlarning zamirida ifoda etilayotgan har bir fikr, hayotdan olingan achchiq haqiqatlar oʻzini oqlaydi. Chunki tarix davomida xalq ona tilidan ayrilsa, xalq sifatida yoʻqolishi koʻplab misollarda oʻz aksini topgan. Til xalq taqdiridir, uning kuchi va borligi, milliy gʻurur va ozodligi ramzidir. “Soʻnggi saboq” hikoyasida ham, “Koʻk dengiz hikoyalari”da ham til – bu oddiy nutq, muloqotdan koʻra, yurakdagi uygʻonish, milliy gʻurur, hayotga boʻlgan intilish va ertaga ishonch manbai sifatida koʻrsatiladi. Ona tilidan ozor koʻrgan inson real hayotda oʻzini yoʻqotadi, oʻzligini, yuragini, tarixini, avlodlarining hasratini unutadi. Tilga boʻlgan sadoqat – bu millatga boʻlgan sadoqat koʻzgusidir, xalq hayotining zaminidir. Til hayotni, xalq ruhiyatini, yurakdagi orzu va armonlarni, avlodlar quvonchi va qaygʻusini bir yoʻnalishda mujassamlashtiruvchi kuchli asosdir. Xolmirzayev ham shuni asarlarida chuqur ifodalaydi – til xalq hayotidan ajralmas, avloddan-avlodga oʻtuvchi eng muqaddas merosdir. Asarlar ruhi, undagi obrazlarning kechinmalari, hayot uchun kurashi, ona yurtga, ona tilga sadoqati hamisha oʻz soʻzining kuchiga ishonadi. Dode hikoyasi ham, millat taqdirining eng achchiq, ammo eng real haqiqatini koʻrsatadi: til kimgadir oddiy muloqot vositasi boʻlishi mumkin, biroq uning asl mohiyati xalq yuragida yashaydigan hayot, orzu, mustaqillikka intilish bilan bogʻliq [3].

Tarixiy jarayonlarda tilni o‘chirishga, yo‘q qilishga uringan kuchlar ko‘p bo‘lgan. Ular har doim o‘z maqsadiga yetishga harakat qilgan, biroq til qudrati, xalqning ona tiliga bo‘lgan muhabbati o‘z ijobiy natijasini bergan. Dode muallimi va Xolmirzayev qahramonlari hayotining zamiri, mama-tilga bog‘liq bo‘lgan or-nomus, ishonch va fidokorlik har qanday og‘ir sinovlarda yo‘qolmaydi, aksincha yanada mustahkamlanadi. Har bir avlodga, butun jamiyatga ona tilini avaylash, uni asrab, kelajak avlodga yetkazish, mustaqillik va o‘zlik uchun kurashda eng muhim ishonch manbai ekanini ibrat bo‘lishi zamonlar osha o‘z kuchini yo‘qotmaydi. Ushbu ikki asarda ham til va millat taqdiri bir-biri bilan bevosita bog‘liq asosiy g‘oya sifatida ilgari suriladi. Jamiyat iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy bosqichlaridan qat’i nazar, til – o‘zligini, qadriyatini, tinchligini, farovonligini saqlash uchun asosiy quroldir. Dode asarida xalq tilini olish, unga bo‘lgan muhabbatni so‘ndira olmaslik zahirida, tarixiy haqiqat, milliy ma’naviyat kuchi turadi. Xolmirzayevning hikoyalarida esa til – xalqning vijdoni, orzu-umidlari, bir-biriga bo‘lgan ishonchi, yurt kelajagiga bo‘lgan muhabbatining aynan xalq tilida mustahkamlanishini ko‘rish mumkin [4].

Asarlarni o‘qib, ulardagi tilga bo‘lgan haqiqatli munosabat, millatni kamolot sari yetaklaydigan asosiy kuch ekanini tushunamiz. Til bor joyda millat, til bor joyda xalq, til bor joyda orzu, istiqloq, hurriyat bor. Xalq hanuzgacha ona tilini ko‘z qorachig‘idek asrab-avaylab, uni yashnatib, g‘amxo‘rlik qilib yashasa, bu avvalo uning farovonligi, baxtli kelajagi, tinch hayotining kafolatidir. Yozuvchi va ijodkorlar misolida til va millatga bo‘lgan sadoqat bugun har bir insonga, har bir yosh avlodga ibrat bo‘lishi zarur. Zamonlar o‘tishi, tarixiy jarayonlarning o‘zgarishi bilan xalq suratini, yuragini aniqlash uchun avvalo uning tiliga qaratiladi. Asarlarda ifoda etilgan fikrlar jamiyat uchun doimiy saboqdir. Har bir inson, har bir oila, har bir qonun, har bir siyosat avvalo o‘z tiliga hurmat, ehtirom va muhabbatdan boshlangani milliy ruh, yuksak or, uzoq muddatli taraqqiyot kafolati hisoblanadi. Til va millat muammosi bugun ham yuqori darajada dolzarb bo‘lib, har bir xalq, har bir jamiyat eng avvalo o‘z ona tilini asrab-avaylab, uni rivojlantirishi, zamonaviy hayotga mos ravishda boyitishi, madaniy ma’naviy hayotining tayanchiga aylantirishi kerak. Dode va Xolmirzayev asarlarida tilga bo‘lgan muhabbat, hurmat, xalqning avlodlarga, tarixga, o‘zligiga bo‘lgan sadoqati mavzulashtiriladi. Asarlar zamonaviy hayotda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmaydi. Bu, avvalo, jamiyatning har bir a‘zosi uchun doimiy saboq, doimiy o‘git va o‘z hayotini, o‘z kelajagi haqida chuqur o‘ylashga undovchi haqiqat sifatida namoyon bo‘ladi. Ona tilini asrash – millatni asrash, millatni asrash – tarixni va kelajakni asrashdir. Chunki xalq ona tilidan ayrilsa, avvalo o‘z yuragidan, o‘z o‘zligidan, o‘z erkinligidan ayriladi. Asarlarda til va millat qismatining shunday chuqur tasviri har bir inson uchun saboq va ibrat bo‘lib, milliy g‘ururni, or-nomusni, o‘zlik hissini kuchaytiradi. Asarlar orqali yosh avlod o‘z tarixini, o‘z kelajagini, o‘z milliy qadriyatlarini anglab, ularni asrab-avaylashga, jamiyat taraqqiyoti uchun harakat

qilishga chaqiriladi [5].

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, Alfonse Dode “So‘nggi saboq” hikoyasi hamda Shukur Xolmirzayev “Ko‘k dengiz hikoyalari” asarlarida til va millat taqdiri o‘ziga xos badiiy ifoda va chuqur falsafiy mazmunga chiqarilgan. Ularning asarlari zamirida tilga, millatga bo‘lgan mehr va sadoqat, xalqning orzu-intilishlari, kelajakka bo‘lgan ishonch kuchi mujassam. Asarlar bugungi o‘quvchini hayotga ruhlantiradi, o‘z ona tiliga, o‘zligiga bo‘lgan sadoqat, ehtirom va mas‘uliyat tuyg‘ularini mustahkamlaydi. Yozuvchi so‘zi, xalq kalomining qudrati hayotda eng oliy qiymat ekaniga yana bir bor guvoh bo‘lamiz. Til va millat haqida yozilgan har bir so‘z, har bir asar zamonlar osha o‘z kuchini, hayotiy ahamiyatini yo‘qotmaydi. Ona tili, ona yurt, ona vatan har bir inson uchun eng muqaddas tushuncha bo‘lib, xalq hayotining poydevori, taraqqiyotining zaminidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdurahmonov, A. (2018). “Zamonaviy o‘zbek tilining lingvopoetik imkoniyatlari.” *Filologiya Masalalari*, 3(2), 55-61.
2. Akromova, S. (2021). “O‘zbek she‘riyatida milliylik va til talqini.” *Adabiyot va San‘at*, 8(1), 12-20.
3. Ergasheva, M. (2019). “Til va milliy o‘zlik tarixiy taraqqiyotda.” *O‘zbek Tili va Adabiyoti*, 4(3), 77-83.
4. Islomov, N. (2017). “O‘zbek tilshunosligida zamonaviy muammolar.” *Til va Tarix*, 2(2), 31-38.
5. Karimova, D. (2020). “Adabiy merosda ona tili va milliy tafakkur.” *Filologik izlanishlar*, 5(1), 95-101.
6. Mamadaliyeva, X. (2022). “Yangi o‘zbek adabiyotida xalq va til masalalari.” *O‘zbek Adabiyoti*, 9(2), 88-94.
7. Nodirova, H. (2019). “O‘zbek hikoyalarida milliy qadriyatlar va til.” *Adabiyotshunoslik*, 6(3), 47-53.
8. Qodirova, G. (2021). “O‘zbek xalq ongida til va millat birligi.” *Milliy Tiklanish*, 10(1), 59-66.
9. Raximova, D. (2018). “O‘zbek adabiyotida milliy o‘zlik va madaniyat.” *Adabiy manzara*, 2(4), 102-109.
10. To‘raeva, M. (2018). “Adabiy asarlarda til va millat taqdiri.” *Yangi Fikrlar*, 1(2), 22-28.